

TÖRTÉNELEMPEDAGÓGIAI
FÜZETEK

15.

BUDAPEST - 2003

A Magyar Történelmi Társulat
Tanári Tagozata
és az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kara kiadványa

Sorozatszerkesztő :

SZABOLCS OTTÓ

ISBN 963 463 673 X

ISSN 1417-7498

A kiadásért felel Dr. Veresegyházi Béla országos titkár

**030095 Tótfalusi Nyomdaipari Szki
Felelős vezető Bodnár Árpád igazgató**

Tartalom

Jelen és jövő

Egy kis előszó és magyarázat.....	5
Vélemény a NAT 2003 tervezetről.....	6
<i>Szabolcs Ottó</i> : A holokauszt tanításának kérdéseiről.....	17
<i>Göncz Ferenc</i> : Holokauszt a helyi tantervekben.....	26
<i>Balogh Ervin</i> : Tanítási koncepcióm a NATO és honvédelem oktatásáról.....	40
<i>Harsány Zoltánné</i> : A társadalom és az egyén.....	50

Tapasztalat

<i>Varga Ákos</i> : A holokauszt tanításának tapasztalatai.....	59
<i>Varga Ákos</i> : Európa-nap 2003. Vetélkedés és gála Hejeresztúron.....	70

A történelemtanítás történetéből

<i>Gelencsér Mónika</i> : A történelemtanítás mesés eleményei a dualizmus kori kisgyermekoktatásában.....	91
---	----

Szemle

Margitka emlékére (Sz. O.).....	103
Elment t lünk Popovics Vladimir (Sz. O.)	105
F hajtás Karl Pellens emléke el tt.....	108
Egy szép és érdekes könyvr l	117
Egy múzeumpedagógus felhívása.....	119

Kitekintés

<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A történelemoktatás</i> jelenlegi helyzete Ukrajnában.....	121
Argus 2002 (Sz. O.)	145

Kitekintés

SZAMBOROVSKYNÉ NAGY IBOLYA

A történelemoktatás jelenlegi helyzete Ukrajnában

(eredmények és problémák; rövid kitekintéssel a jövőre)

Ukrajna mint állam, igen fiatal. A szomszédban van, s mégis kevés információ kerül a magyar közvélemény elé róla. Halmozottan igaz ez, ha valamely konkrét kérdéssről, jelen esetben például a történelem oktatásáról van szó. Az alábbiakban az utóbbi kérdés rövid, lehet leg tárgy-szer áttekintésére vállalkoztunk.

Az ukrán általános és középiskolai oktatás rendszere most már felemás, mivel a 2001. szeptember 1-jétől beiskolázott tanulóknak már tizenkét osztályt kell elvégezniük a középiskolai végzettség megszerzéséért, ám a többieknek még „csak” tizenegyet. A magyarországi iskolarendszerben a hat-tizenennyolc éveseket oktató intézmény megnevezése eltér az Ukrajnában használtaktól. Itt ezeknek az intézményeknek a közös neve - általános képzés iskola, amelynek három fokozata van: első fokozat (elemi, négy év); második fokozat (általános, öt év); harmadik fokozat (középiskola, jelenleg még két év). Történelemoktatás a második és harmadik fokozaton folyik.

Mivel Ukrajna mint független állam, összesen tizenkét éve létezik, ezért nem igényel hosszú időt, hogy visszatekintsünk az ukrán történelemoktatás kezdetéig. 1991-ben, a Szovjetunió szétesésével, Ukrajnában megkezdődött a múlt eseményeinek felülvizsgálata és bírálata. Ukrajna történelme fő helyet kapott az iskolákban, és mint egykor a Szovjetunió történelme, ma már külön tantárgyként szerepel. Az egykori uniós történelmet pedig, lerövidítve, beletették az egyetemes történelembe. Az ukrán történelem ártértékelése egészen a kezdetekig terjed ki, és szinte homlokegyenest ellentétes az 1991-ig használt gyakorlattal, magyarázatokkal, és megkérdőjelezi az ukrán és orosz nép fennhangoztatott testvériségét.

Az óraszám megoszlása

A nem nemzetiségi iskolákban a történelemoktatás óraszámja 475 óra, mely az öt-tizenegy osztályokat öleli fel. Osztályokra lebontva ez a következőképpen alakult a 2002-2003-as tanévben:¹

Tárgy	Osztály	5	6	7	8	9	10	11
Ukrajna történelme (heti óraszám)		1	-	1	1	2	2	1,5
Egyetemes történelem (heti óraszám)		-	2	1	1	1	1,5	1,5

A magyar tannyelvű iskolákban ehhez hozzáadódik még 105 óra, a *Magyar nép története* című tárgy oktató-sára, így a fenti táblázat a következőképpen módosul:

Tárgy	Osztály	5	6	7	8	9	10	11
Ukrajna történelme (heti óraszám)		1	-	1	1	2	2	1,5
Egyetemes történelem (heti óraszám)		-	2	1	1	1	1,5	1,5
Magyar nép története (heti óraszám)		-	-	1	1	1	-	-

A fenti adatok, mint a táblázatból is kiderült, a tantárgy heti óraszámát mutatták, ami a jelenleg érvényben lévő kormányrendelet értelmében, évi 35 héttel szorzódik (tehát heti egy óra - az évi 35 órát, heti másfél óra - évi 52 órát, heti kettő - évi 70 órát jelent).

Ukrajna történelmét oktatják a legnagyobb óraszámban az általános és középiskolában, összesen 297 órában (5-11. osztályokban).

Osztályonkénti tananyagelosztás

Először az ötödik osztályban találkozunk az ukrán történelemmel, ahol a tantárgy neve „*Bevezetés Ukrajna történelmébe*”. Az ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium legutóbbi, 2002. május 28-i keltezésű módszertani tájékoztató levelében az szerepel, hogy ezt a tantárgyat elemi szinten kell oktatni, s nem lehet a teljes Ukrajna történelmének rendszeres tanítását „mímelni” (csinálni) ezeken az órákon.² Ez a megjegyzés valószínűleg azért került a módszertani levélbe, mert az ötödikes tanterv az ukrán nép történelmét a kezdetektől napjainkig felöleli, heti egy

órában. Ennyi információval egy tízéves gyerek nem tud megbirkózni, ezért gyakran csüggednek el a tanulók és tanáraik is. Az ajánlott tankönyv 49 témát dolgoz fel, s a szaktanárok gyakran mindet megpróbálják belezsúfolni az évi 35 órába. A módszertani levél azt ajánlja, hogy ha lehet, inkább az iskolai keretbe utaljanak ki pótlólagos órákat erre a tárgyra. Mivel ezt el tanulmányi tárgynak számítják a történelem oktatásához, ezért célszerű a történelem alapfogalmait megismertetni a gyerekekkel. A tárgy sajátosságait a tematikus osztályzásnál is figyelembe kell venni, s a hangsúlynak ezért a gyakorlati irányultságon kell lennie, ami főleg az adaptált történelmi szöveg olvasására és megértésére kell, hogy összpontosítson.

A hatodik osztályban nincs ukrán történelem, csak a hetedikben, amikor is már rendszerbe szedve kezdi el a tanuló Ukrajna történelmének tanulmányozását, s a tananyagelosztás osztályonként a következők:

7. osztály - a kezdetektől a XVI. század közepéig;
8. osztály - a Lublini uniótól a XVIII. század végéig;
9. osztály - a XIX. század elejétől 1914-ig;
10. osztály - 1914-1945;
11. osztály - 1945-től napjainkig.

Az egyetemes történelem oktatása a 6. osztályban kezdődik el, az osztályonkénti anyagelosztása a következők:

6. osztály - ókor történelme (a kezdetektől 476-ig);
7. osztály - középkor (476-tól a XV. század végéig, a nagy földrajzi felfedezésekig);
8. osztály - a XV. század végétől 1789-ig;
9. osztály - újkor (1789-től 1914-ig);
10. osztály - legújabb kor (1914-1945);
11. osztály - legújabb kor (1945-től napjainkig).

A fentiekből kitűnik, hogy a középiskolai szinten már a jelenkor tanítása folyik, hisz az utolsó száz év kapja a legtöbb óraszámot: Ukrajna története - 122 órát két év alatt, az egyetemes pedig 104 órát. Az arányok, lehet kicsit furcsák, de központilag determináltak.

A tanterv

A fenti anyagelosztás az állami tanterv alapján történik, ami hivatalos okirat, s minden történelem szaktanár számára kötelező jellegű, aki állami oktatási intézményben dolgozik. Ugyancsak kötelező a vegyes tulajdonú vagy magánintézmények részére is, mint keret- vagy „minimál” követelmény, ha az adott intézmény azt akarja, hogy az általa kiadott, végzettségre szóló bizonyítványt az ukrán állam elismerje.

A történelem tanterveket, akárcsak a többi tantárgyból, a leendő tanév kezdete előtt hónapban, tehát minden év augusztusában hozzák nyilvánosságra. A tanterv központilag meghatározott tematikáján a szaktanárnak nincs joga változtatni, legfeljebb azt engedheti meg magának, hogy tetszés szerinti témák, blokkok után akkor is betegyen összefoglaló-ismételő órákat, ha azt eredetileg nem irányozták elő. A témák sorrendjén is változtathat, ha azzal nem zavarja meg a kronológiát. Két évvel ezelőtt, vagyis a 2000/2001-es tanévben kapott lehetőséget a történelemtanár arra is, hogy egy nagyobb témakörön belül belátása szerint ossza el az óraszámokat, de úgy, hogy azt ne valamelyik más téma rovására, annak kihagyásával tegye. A fenti elosztásba sem a járási, sem a területi módszertani vezetők nem szólhatnak bele.³

Még az 1999-2000-es tanévben egy figyelemre méltó és nagyon jól kihasználható lehet séget kapott a történelem-tanár, hogy párhuzamosan vagy szinkronban tanítsa az egyetemes és ukrán történelmet. Ez azért fontos, mert mindkét történelem külön tárgyként szerepelt, heti egy-egy órában. Ennek következtében a tanulók, az esetek többségében, „történelemzavarban” szenvedtek, s soha nem tudták, hogy aznap éppen melyik történelem is van: egyetemes vagy ukrán (esetleg magyar, a magyar tannyelv iskolákban). A fenti lehet ség azt jelenti, hogy nagyobb témakörönként, egymás után oktatnák el ször az egyik, majd a másik történelmet.⁴ Ett l már csak pár lépésre lenne sok történelemtanár álma Ukrajnában, hogy a történelmet integráltan tanítsák, melynek része az ukrán (s a magyar) nép történelme is, s nem pedig külön tantárgy. Ugyancsak újjátásként jelent meg a 2000-2001-es tanévben, de kötelez jelleggel, hogy nagyobb témakörök után témazáró felmér órát kell tartani (írásban vagy szóban), ahol minden tanuló számára érdemjegyet kell adni a lezárt témából.

A fentebb már említett 2002-es minisztériumi módszer-tani tájékoztató levélben azt is megfogalmazta Naumenko államtitkár-helyettes, melyek azok a f bb szempontok, amiket mindig szem el tt kell tartania a szaktanárnak a tanítási folyamatban, hogy az állami követelményeknek eleget tegyen. Az általános és középiskolai szinten úgy kell dolgozni a tanulókkal, hogy azok ne csak egyszer en elsajátítsanak egy bizonyos mennyiség tudásanyagot történelemb l, hanem olyan készségekre tegyenek szert, melyekkel alkotó módon tudják majd feldolgozni a különböz történelmi információkat; tanuljanak meg kritikai szellemben

gondolkodni, s f leg a „konstruktív kritikát” gyakorolják.⁵ Az oktatási folyamat eredményeképpen a tanulók a 10-11. osztályokban képesek kell, hogy legyenek - különböző forrásokból - egyedül összegy jteni és elemezni az információkat; megkülönböztetni a tényt a kitalációtól; tetten érni az el ítéletet és felismerni a sztereotípiákat. Ennek érdekében különös figyelmet kell fordítani a forrásfeldolgozásokra, hogy a diákok a korabeli anyagokból ismerjék meg a történelmi tényeket.

Prioritásként jelenik meg még a történelemoktatásban az ukránok együttélése más népekkel. Ezek közül is az Ukrajna területén él nemzetiségi kisebbségek megismerésének kell nagyobb figyelmet szentelni. Igaz, ezek megvalósítása csak fakultatív órákon lehetséges, ezt még az államtitkár-helyettes is belátja.⁶

Mivel már volt szó róla, hogy az állami intézményekben oktató történészek számára ez nem kerettanterv, így érthet egyes történelemtanárok „sóhajtozása”, hogy nem jut id a honismereti anyagok feldolgozására a tanórán. Ez azért sajnálatos, mert eddig az általános iskolát befejezők számára az érettségi tételekben külön szerepelt „*Területünk ebben és ebben a században*”

A mindenki számára kötelező tanterv anyagának kib -vítésére lehet ség csupán az úgynevezett „más típusú” iskolákban - gimnáziumokban, líceumokban - van, ahol ezt, természetesen, a történelemre fordított órák számának növelésével érik el.

Tankönyvek

Jelenleg még az a rendszer áll fenn, hogy az általános és középiskolai tankönyveket a tanuló nem köteles megvásárolni, mivel az iskolai könyvtárakból azok kikölcsönözhetőek. Egy évre a használati díj a tankönyv árának 20%-át teszi ki, de ezt csak az 1996 után kiadott könyvek után kell fizetni, a régebbiek használata ingyenes. Történelemből, magyar nyelven legelször az 5. osztályos tankönyvet adták ki 1998-ban, mely 11 hrivnya 24 kopejkába kerül, tehát a használati díj 2 hrivnya 25 kopejka. Ugyanezen könyv ukrán kiadása 2 hrivnya 30 kopejkába kerül, ennek használatáért pedig 46 kopejkát kellett fizetni.

A múlt évben a szülők egy része keresettel fordult Ukrajna Alkotmánybíróságához, hogy vizsgálja felül a kormány tankönyvek használati díjáról hozott rendeletét. 2002 szeptemberében az Alkotmánybíróság meghozta határozatát, amely szerint a fent említett kormányrendelet alkotmányellenes, mivel az alaptörvény I. fejezet, 53. cikkely, 3. bekezdésében bennfoglaltatik, hogy Ukrajnában ingyenes a középiskolai oktatás,⁷ tehát semmilyen ürüggyel nem lehet pénzt szedni akár az oktatásért, akár az ahhoz szükséges bármely taneszköz használatáért. Ám az alkotmánybírósági döntés idejére az iskolák zöme beszédte a pénzt, s vissza abból senki, semmit nem kapott (nem beszélve a már több éve szedett pénzekről). Az adminisztráció nem számolt be arról, hová kerültek és mire használták el a több éve befizetett tankönyvhasználati díjakat. Egy majdnem 50 milliós országban ez tetemes összeget jelent.

A tankönyvek egy része kereskedelmi forgalomba is kerül, tehát megvásárolható, ám tankönyvpiacról Ukraj-

nában mégsem beszélhetünk, mivel a könyvek még mindig állami megrendelésre készülnek, s csak központi elosztás útján jutnak el az iskolákba. Így a különböző kiadók nem az iskolai megrendelésekért, hanem az államiért versengenek. Ez indokolja, hogy a tankönyvek árait nem a kereslet-kínálat törvényei diktálják.

A 2002/2003-as tanévre államnyelven (vagyis ukránul) Ukrajna történetéből az 5. és 7—11. osztályok számára 12 (tizenkettő) darab hivatalosan tankönyvnek minősített kiadványt ajánl a minisztérium,⁸ míg egyetemes történelemből a 6-11. osztályosok számára 16 (tizenhat) darab tankönyvet.⁹

Ukrajnában nemcsak ukrán nyelven folyik az oktatás, hanem kiépített és működő általános és középiskolai rendszerrel rendelkeznek az oroszok, magyarok, románok és lengyelek. Tankönyvként ezekben az iskolákban is csak azokat a kiadványokat lehet/szabad alkalmazni, melyekben ott áll Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának engedélye. Ez azért különös, mert a nem államnyelven oktató intézmények közül egyedül az orosz nyelvű iskolák rendelkeznek úgy az ukrán, mint az egyetemes történelem tanításához megfelelő orosz nyelvű tankönyvekkel. Sőt, ezek még válogathatnak is, mert több könyvük van, mint osztályuk.¹⁰

Sokkal rosszabb a helyzet a román, magyar és lengyel anyanyelvű iskolákban, mivel egyik sem rendelkezik - sem ukrán, sem egyetemes történelemből - a teljes tankönyvcsomaggal az oktatás nyelvén. A román nyelvű „sorból” a 8. osztályos Ukrajna története, míg a magyar nyelvű ből ugyanezen osztály egyetemes történelme hiányzik.¹¹ A középiskolai osztályok 12 (tizenkét!) év után sem rendelke-

nek román és magyar nyelv történelemkönyvekkel, mert egyikből sem készült eddig fordítás. Más országban kiadott tankönyveket csak kiegészítő anyagként használhat a szaktanár az órán, ami az esetek zömében nem felel meg a tantervi követelményeknek.

A legrosszabb helyzetben a lengyel nyelven oktató szaktanárok vannak, mert a 2002-es tankönyvi jegyzékben összesen csak 4 (négy) darab könyv szerepel - két-két ukrán és egyetemes.¹²

Egyetemes történelemből a segédanyagként használt külföldi könyvekkel írott anyagot adhatnak a szaktanárok tanulóik kezébe, ám Ukrajna történetéhez sokszor nem marad más lehetőség, mint az előadás, esetenként diktálás, ami módszertanilag igen sovány vigasz.

Segédanyagok

Sajnos azzal kell szembesülnünk, hogy míg államnyelven Ukrajna történetéhez 26 darab segédkönyvet (olvasókönyv, gyakorlati feladatgyűjtemény, munkafüzet)¹³ ajánl¹⁴ a Köznevelési Minisztérium, addig a nemzetiségi iskolák számára egyet sem. Egyetemes történelemből ugyanez a helyzet, a minisztérium ajánlási listáján 18 darab kiadványt találunk a segédkönyvek címszó alatt¹⁵ ukrán nyelven.

A magyar tannyelvintézmények egyetemes történelemből egy kicsit jobb helyzetben vannak, mint ukránból, mert a Magyarországról átkerülő könyvadományokban lehet találni egy-két nagyon jól felhasználható segédkönyvet vagy történelmi olvasókönyvet. Igaz, ezek csak a tanár számára, a felkészülésben segítenek, mert olyan mennyi-

séghez nem jutnak az iskolák, hogy azt a tanulóknak is kiadhassák használatra.

A történelmi atlaszok nagyon jó segédanyagok lehetnének az órákon, ám azok csak ukrán nyelven kaphatók. Az általános iskolába járó tanulóknak még anyanyelvükön is elég sok problémát okoz a térkép jelrendszerének elsajátítása és alkalmazása, nemhogy idegen nyelven. A Szovjetunióban még minden tankönyvhöz elkészítették az azokhoz tartozó atlaszok magyar megfelel it is. Így az marad, hogy ezek helyett is a magyarországi, taneszköz-segélyként érkezett középiskolai történelmi atlaszokat használják a magyar tannyelv iskolák. Ám ezek, mivel már eleve használtan kerültek hozzánk, pár év után lapjaira hullnak szét.

A legnagyobb gondot a segédeszközök terén a falitérképek hiánya okozza. Ezeket, mióta a Szovjetunió megsz nt, az iskolák csak igen nehezen tudják beszerezni. A régi, néha 20-30 éve kiadott térképek teljesen elhasználódtak, vagy a szovjet birodalmi történelemfelfogást tükrözik. Jó részük pedig azért használhatatlan, mert Oroszország történelmét taglalják nagyon részletesen, mely most az egyetemes történelem része csupán. Nagyon kevés új falitérképet kapnak az iskolák, ám azok kivitelezése igen rossz. Gondot okoz, hogy nem használatra kész állapotban érkeznek meg, mert 2-4 darabból kell összeragasztani azokat, majd szeg lécekkel ellátni, hogy használhatóak legyenek. Véd fóliával nincsenek ellátva, így a használat során igen gyorsan kopnak, szakadnak.

A történelmi munkafüzetek, akár az atlaszok, csak ukrán nyelven kaphatók.

Vizsgák

A 2000/2001-es tanévben változásokat eszközöltek a vizsgarendszerben. Utóbbi rendeletig először az általános végén, vagyis 9. osztályban vizsgázott a tanuló történelemből, amikor Ukrajna történelme a legrégebbi időktől 1917-ig szerepelt kötelező vizsgatárgyként. A vizsga típusa szóbeli - tétellel, s tételenként három kérdéssel. A tételekben szereplő kérdéseket évente megújították. Második alkalommal a középiskola végén, azaz a 11. osztály befejezésével tett történelemből vizsgát a diákok, amikor az ugyancsak kötelező tárgy volt. Témája és időrendi határai - Ukrajna története és egyetemes történelem a XX. században. Ez is szóbeli vizsga, tételenként két ukrán és egy egyetemes történelmi kérdéssel. Ukrán állami felsőfokú intézménybe való felvételinél a 9. és 11. osztályokban tett történelemvizsgák összesített anyaga volt a felvételi követelmény, vagyis Ukrajna történelme a kezdetektől napjainkig és a XX. századi egyetemes történelem.

Az ukrán közoktatási miniszter, 2000. december 14-i keltével ellátott rendelete értelmében az általános és középiskolák érettségi vizsgáit a 2000/2001-es tanévben felváltja az úgynevezett állami összegző minitészta (-),¹⁶ ahol kötelező jelleggel csak a 11. osztály végén és csak Ukrajna történelméből kell vizsgát tenni, a Közoktatási Minisztérium által meghatározott formában, ami a jelenlegi (2002/2003) tanévben 25 tételt jelent, két kérdéssel.¹⁷ A kérdések csak Ukrajna XX. századi történelmét érintik, s a társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és szellemi élet sajátosságaira össz-

pontosítanak, ugyanakkor az ukrán történelmet mint a világtörténelem részét szemlélik.

A 2003. február 13- , 1/9-70. számú minisztériumi rendelet a tanulók feleleteinél elvárandónak írja el , hogy azok tisztában legyenek a f bb történelmi fogalmakkal, képesek legyenek a történelmi események elemzésére, saját elképzelésük és véleményük kifejtésére és azok megindokolására. A vizsga felkészülési és felelési szakaszában engedélyezett a helyiségben el re elhelyezett falitérképek és atlaszok használata.¹⁸ A vizsgakérdések mintáját az Ukrán Oktatásügyi és Tudományos Minisztérium tájékoztatójában publikálták még 2002-ben.¹⁹

A tanulói teljesítmények osztályozása

Míg Magyarországon és az európai országok többségében az értékelési-osztályzási rendszer felülvizsgálata folyik, s az osztályzás nélküli értékelés felé mozdul el az alternatív módszertan,²⁰ addig Ukrajnában a 2000. augusztusi oktatási reform értelmében a 12 pontos osztályzásra tértek át.²¹ Ez elég nagy zavart okozott a pedagógusok számára, mivel semmilyen hagyománya nem volt sem Ukrajnában, sem a Szovjetunióban az ilyen széles skálán való értékelésnek. Az ezt megelőző osztályzás mindössze 2-3-4-5 jegyekkel dolgozott, ahol a kettes már negatívnak számított, tehát buktató volt (ellentétben Magyarországgal, ahol az egyest is használják). A 2000/2001-es tanévtől bevezetésre kerül a 12 pontos rendszer mellett a reform azt is el írta, hogy a tanárnak csak témazáró órán kell/lehet feleltetni és érdemjegyet kiállítania/adnia a tanulóknak. A folyamatos, óráról órára való értékelés-osztályzás tehát

elt nt. Ennek hibás voltára nagyon hamar rájöttek a minisztériumban, mivel még ugyanazon tanév II. félévét le engedélyezték az órai feleltetést és osztályzást. Ám a negatív jegy végképp elt nt a palettáról. Ennek az lett a következménye, hogy nincs olyan alacsony jegy és tanulói teljesítmény, amivel ne lehetne egyik osztályból a másikba átvezetni a diákokat. Sok gyereknél a tanár elveszítette a motiváció érdekeltté tételének lehetőségét. A történelemtanárok zöme egyetért abban, hogy ez azóta sem emelte az oktatási folyamat hatékonyságát, hanem sok tekintetben inkább visszavetette azt. A min ségben sem érzékelhet el relépés.

Mivel igencsak nagy fejtörést okozott a szaktanároknak kinek milyen tudásszintre, milyen jegyet adhatnak, ezért az Oktatási Minisztérium kidolgozott egy rendszert, melyet javaslati szinten tárt a történelemtanárok elé. Az alábbi táblázatban ezt közöljük.

Tanulói tudásszint	Pont, osztályzat	A tanuló teljesítményének kritériumai
<i>I. Alapfok</i>	1	A tanuló 1-2 eseményt, dátumot, történelmi személyiséget vagy kartográfiai objektumot tud megnevezni.
	2	A tanuló néhány eseményt, dátumot, történelmi személyiséget vagy kartográfiai objektumot tud megnevezni; két választási lehetőség közül ki tudja választani a helyeset („igen-nem” szinten); általános elképzeléssel rendelkezik a történelmi id számításról, meg tudja állapítani az események sorrendjét („kés bb-korábban” szinten).

Tanulói tudásszint	Pont, osztályzat	A tanuló teljesítményének kritériumai
	3	A tanuló két-három egyszer mondatot képes mondani a történelmi eseményr l vagy személyr l; leírás alapján felismeri a történelmi eseményt vagy személyiséget; el tudja különböztetni az évet az évszázadtól, az évszázadot az évezredt l („igen-nem” szinten); általános elképzeléssel rendelkezik a történelmi térképr l.
<i>II. Középfok</i>	4	Reproduktív módon képes elmondani (4-6 egyszer mondat) a téma tényanyagát; meg tudja határozni azokat a történelmi fogalmakat, melyeket a tanár vagy a tankönyv nevez meg; meg tud nevezni 1-2 fontosabb dátumot; a történelmi térképen képes megmutatni a kartográfiai objektumokat.
	5	A tanuló, a tanár kérdéseire válaszolva, el tudja mondani a tananyag főbb tartalmát; tudja a történelmi fogalmak egyes jellemzőit s a téma fontosabb dátumait; a tanár segítségével meg tudja mutatni a történelmi térképen a fontosabb események színhelyeit.
	6	A tanuló a téma tényanyagának jelentős részét teljesen egyedül képes elmondani; röviden tudja jellemezni a történelmi személyiségeket, s az események sorrendjét helyesen vázolja. Helyesen használja a történelmi fogalmakat; a térképen meg tudja mutatni a fontosabb események színhelyét, a tanár segítségével történelmi ismereteket képes szerezni a segédanyagok forrásaiból (a tankönyvben található szöveges forrásokból és szemléltetésekből).
<i>III. Elégéségek</i>	7	A tanuló általában folyamatosan és logikusan egyedül képes elmondani a téma tényanyagát. Láthatóan tisztában van a történelmi termino-

Tanulói tudásszint	Pont, osztályzat	A tanuló teljesítményének kritériumai
		<p>lógiaival; képes általánosan jellemezni az eseményeket (oka, következménye, jelentése), ki tudja emelni a jelenségek és folyamatok sajátosságait. Az egyezményes jelek és a magyarázat segítségével „olvasni tudja” a történelmi térképet és térképábrákat; meg tudja állapítani a történelmi események sorrendjét és időtartalmát; a tankönyvben lévő dokumentumokat forrásként képes használni a tanulás során.</p>
	8	<p>A tanuló tudja a tananyagot és képes az analógia használatára, helyesen jellemzi a történelmi fogalmakat, elemezni tudja a történelmi tényeket azok szóbeli leírása és bemutatása alapján. Képes összehasonlítani az analóg eseményeket és jelenségeket. Képes a történelmi jelenségek ok-okozati kapcsolatának jellemzésére s párhuzamba tudja helyezni a történelmi eseményeket a tananyag keretein belül. A térkép felírását használva képes elbeszéléssel kísérfeni a történelmi objektumok megmutatását.</p>
	9	<p>A tanuló szabadon képes alkalmazni tudását, s a különböző tények általánosítását és egyszerű következtetéseket levonni, s a következtetéseit a tankönyvben (szemléltet kb 1, történelmi dokumentumokból) vett konkrét tényekkel alátámasztani. Képes a történelmi jelenségek összehasonlító jellemzésére s a fogalmak meghatározására. Egyedül képes ok-okozati kapcsolatok felállítására s a tananyag keretein belül az események párhuzamba állítására. Képes elemezni a történelmi térkép tartalmát, általánosítani és felhasználni a megszerzett tudást.</p>

Tanulói tudásszint	Pont, osztályzat	A tanuló teljesítményének kritériumai
IV. <i>Fels fok</i>	10	A tanuló magabiztosan alkalmazza a megszerzett tudást és képes felhasználni azt a tanulmányai során felmerül új problémák megoldásánál. Érti a történelmi folyamatokat; indokolja következtetéseit; különböző történelmi források alapján képes jellemezni a történelmi jelenségeket és folyamatokat, értékeli társai felelétét. Képes összehasonlítani és rendszerezni a történelmi térkép adatait s felhasználni azt események, jelenségek, folyamatok jellemzésére. Párhuzamot tud vonni az egyetemes és nemzeti történelem eseményei között.
	11	A tanuló biztos és széles kör tudással rendelkezik. Szabadon ki tudja fejezni véleményét és meggy z en tudja azokat alátámasztani érvekkel. Képes a történelmi információt elemezni, beilleszteni a történelmi folyamatokat korszakukba a történelmi periodizáció alapján. Határozott tudással rendelkezik a történelmi térkép-használatban.
	12	A tanuló teljes mértékben elsajátította a tananyagot, alapos és szilárd tudással rendelkezik. Életkori sajátosságának megfelelő en képes a történelmi jelenségek sajátos magyarázatára (verzió, értelmezés, értékelés).

A tanulói teljesítmények kritériumainak gyakorlatban való felhasználásakor feltétlenül szem el tt kell tartani az életkori sajátosságokat, valamint a tárgy sajátosságait. Természetesen másképpen nyilvánul meg ez az 5-6. osztályokban vagy a 11. osztályban. Ha ezeket figyelmen kívül hagyjuk, akkor az a tanulók túlterheléséhez vezethet²² - olvashatjuk a minisztériumi ajánlásban.

A jövő körvonalai

Ez a kitekintés nem annyira jóslás jellegű, mivel reális alapjai már elég régen elkezdtek körvonalazódni.

A 2001/2002-es tanévben első osztályba beiskolázott tanulók két év múlva, vagyis a 2005/2006-os tanévben lépnek majd az általános képzés iskoláinak második szintjére.

Koruk már az új, 12 éves oktatási rendszerben tanulva, teljesen más felosztásban fogják tanulni a történelmet. A nagy váltás elérését 1993-ban beindították, „Az iskolai oktatás koncepciójára”-t kidolgozták és vitára bocsátották a szakemberek körében.

A vita eredményeit felhasználva készült el a tervezett második változata, s azt 1995. március 10-én publikálták „A folyamatos történelemoktatás koncepciója Ukrajnában” címmel. A következő próbálkozás az 1997-ben kiadott „Közoktatási szabvány. Történelem” volt (

...). Ezek után látott napvilágot 1998-ban a történelem tanterv legújabb szerkesztés változata, ami szerint még ebben a tanévben is dolgoztak a történelemtanárok.

Ám a fent felsorolt próbálkozások egyike sem alkotott egységes rendszert, ahol koncepciózusan lett volna kifejtve a történelemoktatást érintő kérdések, tantervek, tankönyvek sora.

Az elmúlt tíz év alatt egy sor fontos kérdés halmozódott fel, amelyek a történelemoktatást érintik. A legfontosabbak közülük a következők:

- Milyen legyen a történelemtanítás tanterve - lineáris, koncentrikus vagy spirális?

- Két különálló tárgyat oktassanak (egyetemes és Ukrajna történelmét - a nemzetiségi nyelven oktató iskolák számára ehhez jönne még a nemzeti történelem) vagy egy integráltat - történelem névvel?
- Mi legyen elsődleges, s milyen tartalommal rendelkezzen maga a tárgy (Európa-centrizmus, modernkor-központú, vallásmentes vagy valláspárti)?
- Használhatók legyenek-e alternatív tantervek és tankönyvek vagy sem?
- Jelenjen-e meg a történelemtanításban a történeti filozófia?
- Milyen szerepet játszon a tanítási folyamatban a történelemtanár személyes világnézete?
- „Hivatalos történelmet” tanítsanak az órákon vagy csak a pusztá tényeket?
- Milyen legyen az állami minisztérium (vizsga) formája és tartalma?

Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériuma tudományos-módszertani tanácsot állított fel, amely tantárgyankénti bizottságokra osztva készítette el a különböző iskolai tárgyak oktatásának koncepcióját. A tárgy koncepcióját több változatban is elkészíthették, csak be kellett nyújtani a történelmi bizottságnak. Utóbbi bizottság vezetője Olekszandr Udod, a Dnyepropetrovszki Nemzeti Egyetem docense lett. A beérkezett tervezeteket a történelemtanárok szakfolyóiratában ( ) tették közre 2001-ben.²³ A „legesélyesebb” tervezet szerzője a fent említett Udod docens, akinek elképzeléséből alább ismertetünk is egy pár figyelemre méltó részletet.

A történelemtanárokat leginkább érint elemeket az ötödik részben találjuk, melynek címe „A történelemokta-

tás tartalma és szerkezete”,²⁴ s már az elején leszögezi a szerző, hogy a tárgy tanítása tartalmilag a civilizáció egységes fejlődését kell, hogy tükrözze. A történelemtanítás folyamán elsőséget kell, hogy élvezzen Ukrajna, a XX. század, Európa, a szomszédos népek és államok történelme, a hon- és vallásismeret, valamint a politikatörténet helyett inkább kultúrtörténetet kellene oktatni. A tervezet következő fontos momentuma az, hogy meg kell hagyni külön tárgyként Ukrajna történetét és az egyetemes történelmet, csak párhuzamosan és szinkronban kell őket tanítani. A történelmi térhez való viszonya szerint így az ukrainai történelemoktatás egyszerre kétfajta tantervet is használna - a nemzeti-történetit és a világtörténetit. Az ilyen típusú hozzáállást a történelemtanításban sokan kritizálják, de majdnem ugyanannyi azok száma is, akik mellette állnak.

A tervezet szerzője szerint a 12 éves oktatás lehet séget ad a történelemoktatás koncentrikus típusára való áttérésre, vagyis iskolafokozatonként magasabb szinten megismétlik a tematikát. A tananyag elrendezésének ezt a módját a koncentrikus körök nem mutatják megfelelően, hiszen ugyanaz a téma magasabb fokon új tartalommal és hangsúllyal szerepel, s nem is mutat teljes anyagismétlést a felsőbb fokon. Ez nagyon jól kitűnik a tervezet általános és középiskolai osztályok számára ajánlott szerkezeti felosztásából is. Ugyancsak itt akadunk arra a megjegyzésre is, hogy előtanulmányként vagy a történelemtudományba való bevezetésként a 4. osztály számára egy integrált tárgy bevezetését ajánlják, aminek neve „*A történelem jelentős eseményei és személyiségei*”. Az általános iskolai anyagelosztást a tervezet szerzője a következőképpen oldotta meg:

- 5. osztály - Az ókor története. Ukrajna az ókorban
- 6. osztály - A középkor története. Ukrajna a középkorban (a XVII. századig)
- 7. osztály-Az újkor története, 1. rész (a XVII. század közepét 1 és a XVIII, század). Ukrajna újkori története, 1. rész
- 8. osztály-Az újkor története, 2. rész (a XIX. század és a XX. század eleje). Ukrajna újkori története, 2.rész
- 9. osztály-A legújabb kor története. Ukrajna a XX. században

Tehát az egész emberiség történelmét befejeznék az általános iskolában. Középiskolában, meghatározott szempontok alapján, inkább részletesebben, alaposabban kellene oktatni a történelmet - választott tantárgyként. Erre, tartalmilag, a következő javaslatot tette Olekszandr Udod:

- 10. osztály - A civilizáció története. Az ukrán nép története
- 11. osztály - Egyetemes történelem: a világ vezető országai. Ukrajna jelenkori történelme
- 12. osztály-A világkultúra története. Az ukrán kultúra története. Ukrajna állam- és jogtörténete. Ukrajna államférfiainak politikai portréi. A honismeret alapjai

Ezek után tér ki a tervezet szerzője arra, hogy ahol indokolt, ott sajátos tantárgyként be lehet vezetni a nemzeti kisebbségek történelmét is (a tervezet szövege Lengyelország és Oroszország történetét hozza fel példának).

Iskolatípusok végzésekor, vagyis általános és középiskola után kötelező lenne az állami minisztérium (vizsga) Ukrajna történetéből.

A tervezet összességében véve szimpatikus, bár a nemzeti kisebbségek történelmének oktatására utaló részbe azt is bele lehetett volna foglalni, hogy a történelmi kronológia és összefüggések végett azt a történelemtanítás megfelelő szintjén és osztályaiban párhuzamosan tanítsák a másik két történelemmel.

Összegezve a fentebb kifejtetteket, a történelem oktatásának kialakulása és rendezésének folyamata Ukrajnában még nem zárult le, ám az állami nyelven oktató iskolák helyzeti elnye a nemzetiségekkel szemben már most is igen jelentős. Ezt bizonyítja, hogy ukrán nyelven úgy az általános, mint a középiskolai osztályok elvannak látva tankönyvekkel, segéd- és olvasókönyvekkel, munkafüzetekkel, atlaszokkal. Egyedül a falitérképek problémáját kell még orvosolni. Az anyagi feltételek javarészt adottak, a tanítás minősége pedig főleg a szaktanártól függ.

Ezzel szemben a nemzetiségi iskolákban a történelem tanításának elemi problémája, a tankönyvellátottság sincs teljesen rendezve. Hisz a középiskolai osztályokban sem egyetemes, sem ukrán történelemből nem áll rendelkezésre ilyen kiadvány, s így már 12 éve kényszerülnek a tanárok diktálni, jegyzeteltetni vagy magyarországi tankönyveket felhasználni. Ezek után a segédanyagok és eszközök hiánya szinte már elhanyagolhatóan fontos. A miniségi történelemoktatás ezen iskolákban halmozott feladatokat ró a szaktanárra és a tanulókra egyaránt.

De a tanárnak optimistának kell(ene) lennie, s talán (csak) remélhetjük, hogy Ukrajna függetlenségének tizenkét éve után a nemzetiségi iskolák tankönyv- és taneszköz-ellátottságára is találnak forrásokat az állami vezeték, nem pedig leépítik azokat, mondván: túl sok pénzbe kerülnek.

JEGYZETEK

- ¹ 2202,
10, : « » -c op. 17. (Ezután: *Ukrajna Oktatásügyi Minisztériumának tájékoztatója*, 1998.10. szám, 17. oldal. - Kijev, Pedagogicsna presza Kiadó.)
- ² *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*, 2002.14. szám, 5. oldal.
- ³ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*, 2000.11. szám, 26. oldal.
- ⁴ *Uo.* 27. oldal.
- ⁵ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*, 2002. 14. szám, 5. oldal.
- ⁶ *Uo.*
- ⁷ . . . . . , 1996.18. oldal. (Magyarul: *Ukrajna alkotmánya. Ukrajna Legfels bb Tanácsának hivatalos kiadványa.* Ungvár, 1996.29. oldal.)
- ⁸ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*. 2002. 15-16. szám, 49. oldal.
- ⁹ *Uo.* 51. oldal.
- ¹⁰ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*, 2002. 17-18. szám, 25. oldal.
- ¹¹ *Uo.* 33-34. és 37-39. oldal.
- ¹² *Uo.* 40-41. oldal.
- ¹³ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*, 2002. 15-16. szám, 49-50. oldal.
- ¹⁴ . . . . . 5- . . . . . 29. (Naptári-tematikus tervezés *Ukrajna történetéb l és egyetemes történelemb l az 5-11. osztályok számára.* 29. oldal.)
- ¹⁵ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója*, 2002. 15-16. szám, 52-53. oldal.
- ¹⁶ . . . . . 3 2001 . - crop. 4. (Ezután magyarul: *Oszvita Ukrajnő.* 2001. január 3. 1. szám, 4. oldal.
- ¹⁷ *Oszvita Ukrajnő.* 2003. március 18.20. szám, 5. oldal.

¹⁸ *Uo.*

¹⁴ *Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója, 2002. 3-4. szám.*

²⁰ **L. Az osztályzás nélküli értékelés a gyermek személyiségét fejleszti. Hírlevél. A Pedagógus-továbbképzési Módszertani és Információs Központ lapja. 2001/IV. - szeptember, 2-3. oldal.**

²¹ *Oszvita Ukrajnő. 2000. október 5.*

²² **Forrás:**

„5-11 éves gyermekek iskolai tanterve” (2001. évi 6-11. évfolyamok számára). Klim. «...». 2001. 6-7. (Magyarul: *Tanterv az általános képzés intézmények számára. Ukrajna története az 5-11. osztályok számára. Egyetemes történelem a 6-11. osztályok számára. Kijev, Skilynőj szvit, 2001. 6-7. oldal.*)

²³ *„Ukrajna iskoláiban” (2001/4.) 4. (Magyarul: A történelem*

Ukrajna iskoláiban. 2001/4.) 18-19., 8. (Magyarul: Oszvita Ukrajnő. 2001. május 8. 18—19. szám, 7. oldal.)

²³ *Uo.*